

Φαρμακοδιέγερση και Αθλητισμός Υψηλών Επιδόσεων – Πρωταθλητισμός. Γενική προσέγγιση του ζητήματος στην Ελληνική Επικράτεια

Νικόλαος Γ. Πατσαντάρας¹

1. Εισαγωγή

Η χρήση ποικιλότροπων ουσιών με σκοπό τη βελτίωση της αθλητικής επίδοσης δεν είναι ένα καινούργιο φαινόμενο.² Η διαδικασία αυτή αποχτάει ωστόσο χαρακτήρα προβλήματος για την αθλητική κοινωνική περιοχή σε διεθνές επίπεδο το 1965, αφού οι πρώτες επίσημες αθλητικές επιδόσεις που σχετίστηκαν με την διαδικασία της φαρμακοδιέγερσης, ήταν εκείνες αμερικανών αθλητών το 1960 στους ολυμπιακούς αγώνες της Ρώμης. Στους αντίστοιχους αγώνες του Μεξικού (1968) το πρόβλημα επιδεινώνεται και σε αυτούς του Μονάχου (1972) αποχτάει πλέον ανεξέλεγκτο χαρακτήρα. Προσδιορίζεται δε από τους θεσμικούς εκπροσώπους του αθλητισμού διεθνώς, κυρίως λόγω αδυναμίας επίλυσής του, ως «σύμπτωμα» του επαγγελματικού αθλητισμού.³ Το 1972 τα αναβολικά μπαίνουν στην λίστα απαγορευμένων ουσιών της IAAF (International Association of Athletics Federations) και το 1976 της IOC (International Olympic Committee).

Η φαρμακοδιέγερση μπορεί να οριστεί ως εκείνη η διαδικασία στο πλαίσιο της οποίας γίνεται χρήση συγκεκριμένων ουσιών, συνήθως ανεξέλεγκτης και απροσδιορίστου προέλευσης, που στοχεύει στην επιρροή φυσιο-οργανικών συστημάτων και βιολογικών παραμέτρων με σκοπό τη βελτίωση της αγωνιστικής διάθεσης και απόδοσης των αθλητών. Κυρίως είναι ο σκοπός για τον οποίο λαμβάνονται κάποιες συγκεκριμένες ουσίες, οι οποίες ορίζονται ως απαγορευμένες από διεθνείς και εθνικούς αθλητικούς θεσμούς, που καθιστά την διαδικασία αυτή κανονιστικά, αλλά και κοινωνικά-ηθικά και σήμερα πλέον και νομικά ανεπίτρεπτη.

Ωστόσο η χρήση απαγορευμένων ουσιών αποτελεί κατά κανόνα εδώ και τρεις δεκαετίες όπως τουλάχιστον δείχνουν τα γεγονότα, αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο. Έτσι από άλλοτε μεμονωμένο περιστατικό μετασχηματίστηκε σε συνυπολογιζόμενη περίπτωση. Το “θαύμα” που συντελέστηκε κυρίως τις δυο τελευταίες δεκαετίες στον ελληνικό αθλητισμό

¹ Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού (ΤΕΦΑΑ), Τομέας Θεωρητικών Επιστημών, ΕΚΠΑ, Εθνικής Αντιστάσεως 41, 17237 Δάφνη-Αττικής, Email: nratsant@phed.uoa.gr, Τηλ. 210-7276174, 6977618994.

² Στο πλαίσιο της αρχαιοελληνικής περί αθλητισμού αντίληψης η οποία αποτέλεσε και βάση νοηματικής συγκρότησης του νεωτερικού αθλητισμού, αποδόθηκαν στην «αθλητική επίδοση» και κυρίως στην «ολυμπιακή νίκη» εξαιρετικά σπουδαία κοινωνικά-πολιτικά-ηθικά νοήματα (Πατσαντάρας 2007:14-36). Στο πλαίσιο αυτό ήταν φυσικό να αναζητηθούν από τους εμπλεκόμενους στην αθλητική διαδικασία ρόλους ποικιλότροπα μέσα (προπονητικά, διατροφικά κ.τλ.) που θα συντελούσαν στην προαγωγή της αθλητικής ικανότητας (Patsantaras 1994: 5-27).

³ Επίσημα και σε θεσμικό-κανονιστικό επίπεδο η οικονομικοποίηση-εμπορευματοποίηση της αθλητικής δραστηριότητας πραγματοποιείται το 1981 και μετέπειτα, ύστερα από την διαγραφή του άρθρου περί “Ερασιτεχνισμού” από τον Ολυμπιακό Καταστατικό Χάρτη. Βλ. αναλυτικά, Patsantaras 1994.

των υψηλών επιδόσεων, όπως δείχνουν τα πολλαπλά σκάνδαλα ήταν πλασματικό. Υπό αυτά τα δεδομένα, η διαδικασία, η χρήση απαγορευμένων ουσιών δεν μπορεί να αξιολογηθεί και να εκτιμηθεί ως ένα συμπτωματικό, απροσδόκητα τυχαίο γεγονός. Δεν μπορεί να κατανοηθεί ως μια απρόσμενη ηθική απόκλιση, αλλά ως ένα φυσικό επακόλουθο της συγκεκριμένης εξελικτικής πορείας του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων και των προσδοκιών τις οποίες καλλιέργησαν στην ελληνική κοινωνία υψηλά ιστάμενοι αθλητικοί αλλά και πολιτειακοί παράγοντες. Κεντρικές κοινωνικές-ηθικές αξίες οι οποίες τουλάχιστον μέχρι σήμερα αναδεικνύουν την αθλητική επίδοση σε «πολιτισμικό αγαθό» (Güldenpfenning, 2001), έγιναν από τους άμεσα εμπλεκόμενους στην αθλητική δραστηριότητα ρόλους (αθλητές, προπονητές, παράγοντες) αντιληπτές ως ανασταλτικοί παράγοντες προσέγγισης λειτουργικών-επικοινωνιακών στόχων. Το φαινόμενο της φαρμακοδιέγερσης, εμφανίζεται ως αποτέλεσμα της μετά-εξέλιξης του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων, σε σύστημα βασιζόμενο στην επιστημονική γνώση.

Μολοντί η εν λόγω διαδικασία σχετίζεται με όλα τα επίπεδα του αθλητισμού, το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στον αθλητισμό των υψηλών επιδόσεων - πρωταθλητισμό, επειδή εκεί εντοπίζεται κυρίως το πρόβλημα, το οποίο θέτει υπό αμφισβήτηση το αξιακό-ηθικό και το κανονιστικό σύστημα γενικά του αθλητισμού.

2. Πως διαμορφώνεται η λογική επικοινωνίας και δράσης στην κοινωνική περιοχή του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων ;

Η σύγχρονη ελληνική αλλά και διεθνής αθλητική κοινωνική πραγματικότητα δείχνει ότι το φαινόμενο της χρήσης απαγορευμένων ουσιών δεν αποτελεί την εξαίρεση, αλλά μέρος του κανόνα. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις είναι σημαντικό για την κοινωνιολογική έρευνα να προσεγγίσει και να αναλύσει την λογική και τους λειτουργικούς τρόπους εκείνων των μηχανισμών του πρωταθλητισμού, οι οποίοι υποκινούν δομικά μία τέτοιου είδους επικοινωνιακή πρακτική και δράση. Οι διερευνητικές προσπάθειες οι οποίες εγκλωβίζονται στην εξ-ατομίκευση του φαινομένου, δεν μπορούν κοινωνιολογικά να θεωρηθούν ικανοποιητικές. Εξ' άλλου η διαδικασία της χρήσης απαγορευμένων ουσιών στην εν λόγω κοινωνική περιοχή ανελίσσεται τυπικά στο πλαίσιο μιας «δομικής μυστικότητας» (Bette 1999 :115- 120) η οποία καθιστά κατά πολύ ανενεργές τις συνηθισμένες μεθόδους της εμπειρικής κοινωνιολογικής έρευνας. Για την κατανόηση του ζητήματος θεωρείται σημαντική η μεταφορά του προβληματισμού από τα ατομικά επίπεδα κοινωνικής επικοινωνίας και δράσης, επομένως από τον αθλητή,-τρια,⁴ στα επίπεδα της επικοινωνιακής λογικής και δράσης του συστήματος του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων.

Στο πλαίσιο της Συστημικής Θεωρίας εντός του οποίου συντελείται κατά κύριο λόγο ο προβληματισμός μας, διαπιστώνεται ότι κατά τα εξελικτικά⁵ στάδια του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων, δημιουργούνται και εμφανίζονται νέοι συσχετισμοί των στοιχείων του οι οποίοι πέραν των δομικών αλλαγών που προκαλούν, διαλύοντας τα παραδοσιακά αθλητικά πρότυπα, παράγουν ακολούθως διαφορετικά πρότυπα αθλητικής επικοινωνίας και δράσης

⁴ Εφεξής με τον όρο «αθλητής» αναφερόμαστε και στα δύο φύλα.

⁵ Τα εξελικτικά στάδια του αθλητικού συστήματος τα αντιλαμβανόμαστε θεωρητικά ως εκείνες τις διαδικασίες «αυτο-οργάνωσης» με βάση τις οποίες κατά τις φάσεις συσχετισμού του με το περιβάλλον, αυξάνοντας την περιπλοκότητά του, επιδιώκει να αυξήσει το εύρος επεξεργασιμότητας της περιβαλλοντικής περιπλοκότητας. Γενικά για τα εξελικτικά στάδια των κοινωνικών συστημάτων βλ. κυρίως Luhmann 1978:420-430 και Willke 1991.

Ο αθλητισμός των υψηλών επιδόσεων-πρωταθλητισμός προκύπτει ως σχετικά αυτόνομο κοινωνικό σύστημα από την διαδικασία «ενδο-διαφοροποίησης»⁶ του αθλητικού συστήματος. Διαφοροποιείται αναπτύσσοντας μια ιδιαίτερη λογική κοινωνικής δράσης και κοινωνικής επικοινωνίας, κατά την ανέλιξη της οποίας αντανακλώνται κάποια ιδιαίτερα νοήματα, τα οποία οριοθετούν και διαφοροποιούν την επιμέρους αυτή περιοχή τόσο από άλλες περιοχές αθλητικών δραστηριοτήτων (μαζικός, σχολικός αθλητισμός κ.τ.λ.) όσο και από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον(Πατσαντάρας, 2010). Εμφανίζει μια συγκεκριμένη μορφή περιπλοκότητας⁷, όσον αφορά τους εντός και εκτός συσχετισμούς των συστατικών του στοιχείων και μια σχετική αυτονομία⁸, που ενισχύεται από ευρύτερους κοινωνικούς μετασχηματισμούς. Για να παραμείνει κοινωνικά βιώσιμος ο αθλητισμός των υψηλών επιδόσεων καταναγκάζεται σε μεταβολές δομικού χαρακτήρα οι οποίοι πέραν των άλλων προκαλούν και μια μεταρρύθμιση της αθλητικής βιωματικής υποκειμενικότητας, η οποία ανελλίσσεται πλέον στο πλαίσιο του καταναγκασμού τυπικών οργανισμών, εντός των οποίων κατά κανόνα, θεωρητικά και πρακτικά, δεν είναι δυνατόν να εκπληρωθούν στον κοινωνικό αυτό χώρο προσδοκίες περί “αυτοπραγμάτωσης”⁹ του υποκειμένου. Οφείλεται λοιπόν να ληφθεί περισσότερο υπόψη ο χαρακτήρας της οργανωτικής δομής στο πλαίσιο της οποίας ανελλίσσεται μια αθλητική δράση και επικοινωνία καθώς επίσης και η διαφορά μεταξύ τυπικών και άτυπων οργανωτικών αθλητικών δομών και του βαθμού επιρροής που ασκούν στον αθλητή.

Επιδίωξή μας είναι να τονίσουμε εδώ την εξέλιξη μιας ανεξάρτητης από την οντότητα άνθρωπος επικοινωνιακής και τελεστικής λογικής του συστήματος του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων.¹⁰ Δεν αναφερόμαστε λοιπόν στα επικοινωνιακά ενεργήματα επιμέρους αθλητών, αλλά στην ιδιο-δυναμική του συστήματος και στους ιδιαίτερους επικοινωνιακούς και τελεστικούς τρόπους και μεθόδους που εξελίσσει. Το σύστημα για παράδειγμα παρατηρεί το Υποκείμενο-Αθλητή και το σώμα του, μόνο στο πλαίσιο της αυτοαναφορικότητάς του, του επικοινωνιακού του κωδικού, αναπτύσσοντας έτσι μια “αποικιοκρατική” αντίληψη για το ανθρώπινο σώμα ή γενικά για την οντότητα “Ανθρώπος”. Στο πνεύμα αυτό η θεματική “αθλητική επίδοση”, εκφράζει και ταυτόχρονα καθορίζει τι είναι χρήσιμο και τι πρέπει να παραγκωνισθεί από το προσωπικό περιβάλλον. Έτσι οι αξιώσεις του συστήματος απέναντι στο ανθρώπινο σώμα ενδέχεται να μην έχουν περιορισμό. Η δράση και επικοινωνία των συμμετεχόντων αναδεικνύεται ως νοηματική μόνο όταν αυτή γίνεται αντιληπτή ως επιδίωξη προσέγγισης της Νίκης, δια μιας κατά το δυνατόν μεγιστοποιημένης αθλητικής επίδοσης, η οποία αποτελεί και την κεντρική αξία του συστήματος και ως τέτοια αναγνωρίζεται αυτή και από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

⁶ Για τη διαδικασία «Διαφοροποίησης του Αθλητισμού», αλλά και για την «Διαδικασία εσωτερικής Διαφοροποίησης» του αθλητικού συστήματος, βλ. αναλυτικά Patsantaras 1994: 52-63, Bette 1989, Cachay 1988.

⁷ Η έννοια της περιπλοκότητας «αναφέρεται στο σύνολο των δυνατοτήτων που προσφέρονται για πραγματικά βιώματα» (βλ. Luhmann, N., 1999: 83). Προσδιορίζεται δε ως ο βαθμός της πολυμορφίας της δικτύωσης και του συσχετισμού των συστατικών στοιχείων μιας κοινωνικής περιοχής. Αναλυτικά βλ. Luhmann 1975:210-215-Willke 1989: 71-81-Patsantaras 1994:37-39 και την εκεί προτεινόμενη βιβλιογραφία.

⁸ Η έννοια της «αυτονομίας» του αθλητισμού των επιδόσεων γίνεται συνοπτικά κατανοητή ως: α) η διαμόρφωση επιμέρους εκλογικεύσεων, πολλές φορές αντιφατικών σε σχέση με τα άλλα αθλητικά μοντέλα (π.χ. μαζικός, σχολικός ή ερασιτεχνικός αθλητισμός) και β) η ανεξαρτησία από το περιβάλλον όσον αφορά την «κλειστότητα των επικοινωνιακών του ενεργημάτων», ήτοι της «εσωτερικής δομής αυτορύθμισής» του. Βλ. προς τούτο αναλυτικά Patsantaras 1994: 99-110.

⁹ Ο κοινωνικός χώρος του αθλητισμού των επιδόσεων προσδιορίζονταν ως ένας χώρος «αυτοπραγμάτωσης» του Υποκειμένου. Βλ. αναλυτικά μεταξύ άλλων Brinkhoff 1998: 252-258 και Singer 1998: 406-410.

¹⁰ Σχετικά με την εξέλιξη αυτού του συλλογισμού βλ. Hays, 1994: 60-65.

Είναι αυτή η κεντρική αξία η οποία παράγει προσδοκίες¹¹ και εγείρει το κοινωνικό ενδιαφέρον. Για παράδειγμα, εάν ένας αθλητής υψηλού επιπέδου δεν επιδιώκει την μεγιστοποιημένη επίδοση με στόχο την Νίκη, αποκλίνει από την επικοινωνιακή λογική του συστήματος και η επικοινωνιακή πρακτική του δεν έχει κανένα νόημα ούτε για το ίδιο το σύστημα, ούτε για το περιβάλλον του συστήματος. Αυτή η ιδιαίτερη επικοινωνιακή λογική υπάρχει και διακηρύσσεται σε σχήματα ιδιαίτερων επικοινωνιακών κωδικών, προγραμμάτων και αξιών.

Ο κοινωνικά ελκυστικός και δυναμικός επικοινωνιακός κωδικός «Νίκη/Ήττα»¹² του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων, είναι το χαρακτηριστικό εκείνο που τον αναδεικνύει σε φορέα και μέσον για να πραγματώσουν ευρύτερου κοινωνικού νοήματος επιδόσεις, άλλα, κυρίως πρωτεύοντα κοινωνικά συστήματα όπως για παράδειγμα η Οικονομία και η Πολιτική.

Στο επίπεδο του συγκεκριμένου επικοινωνιακού κωδικού δεν μπορεί να γίνει πραγματοποιήσιμη, μια μετατόπιση, μια μεταφορά όσον αφορά για παράδειγμα την ποιοτική αξιολόγηση της αθλητικής επικοινωνίας και δράσης σε καθαρά ηθικό πλαίσιο.¹³ Η διαφορά νοήματος μεταξύ των δύο πόλων του κωδικού παραπέμπει σε καθαρά αθλητικά κριτήρια τα οποία παρέχουν στην αθλητική επικοινωνία και δράση έναν υψηλού επιπέδου “Αμοραλισμό”.

Η λογική δράσης και επικοινωνίας του συστήματος υφίσταται πέραν των υποκειμένων και ασκεί μια ασφυκτική πίεση σε αυτά, κατά την διαδικασία επιλογής των μέσων για συγκεκριμένη επικοινωνία και δράση.¹⁴ Στα αναλυτικά αυτά επίπεδα κατά την διαδικασία της φαρμακοδιέγερσης, αναδεικνύεται με σαφή τρόπο ότι για παράδειγμα, τα υψηλότερα όρια των επιδόσεων που θέτουν οι ομοσπονδίες ως προϋπόθεση συμμετοχής των αθλητών σε εθνικές ή διεθνείς διοργανώσεις, είναι αυτά που καταναγκάζουν τον αθλητή να κάνει πολλές φορές μια επιλογή απόκλισης για να προσαρμοστεί στα σπάνια επικοινωνίας και λειτουργικότητας του συστήματος.¹⁵ Επίσης υπάρχει και η υπόθεση ότι τα όρια αυτά ενδεχομένως να έχουν καθορισθεί από επιδόσεις που σχετίζονται με τη χρήση απαγορευμένων ουσιών, χωρίς να έγινε αυτό αντιληπτό.¹⁶ Μια συστηματική ενασχόληση συσχετισμού της προσέγγισης και εμφάνισης

¹¹ Η «βιωσιμότητα» του αγωνιστικού αθλητισμού, τουλάχιστον όπως μέχρι σήμερα υφίσταται, εξαρτάται κυριολεκτικά από την ικανότητά του να διαμορφώνει, να «παράγει», να σταθεροποιεί προσδοκίες. Η διαδικασία αυτή είναι αποτέλεσμα της εξαιρετικά σπουδαίας διατήρησης και διασύνδεσης «τρεχουσών επικοινωνιακών ενεργημάτων», τα οποία κατανοούνται ως προϋποθέσεις διαμόρφωσης προσδοκιών. Εάν σταματήσει «η επικοινωνιακή αυτή ροή», τότε παύει να υφίσταται και η δυνατότητα επικοινωνίας. Μια συνεχής ροή επικοινωνίας, που προκύπτει κυρίως δια της διαδικασίας εκπλήρωσης προσδοκιών, (π.χ. η φαρμακοδιέγερση συνηγορεί προς αυτήν την κατεύθυνση, ανεξάρτητα εάν είναι αρμόζουσα ή όχι σε σχέση με το ρητορικά υφιστάμενο αξιακό σύστημα), κατανοείται για τον αθλητισμό των επιδόσεων ως σταθεροποιητικός παράγοντας όσον αφορά και την “παραγωγή” περιβαλλοντικών προσδοκιών. Σχετικά με τις αντιλήψεις αυτές, βλ. Luhmann 1984 : 397, Willke 1989: 30.

¹² Στο πλαίσιο της “Συστημικής Θεωρίας” όπως αυτή διαμορφώθηκε από τον Luhmann ο Αθλητισμός των επιδόσεων ως Κοινωνικό σύστημα, διαφοροποιείται με βάση τον επικοινωνιακό κωδικό “Νίκη – Ήττα”. Βλ. Schimank, (1988: 181-232), Patsantaras, (1994), Cachay/Thiel, A. (2000)

¹³ Το πρόβλημα της χρήσης φαρμακευτικών ουσιών προσδιορίζεται στα πλαίσια παραδοσιακών θεωρητικών αναλύσεων, ως κατ’ εξοχήν ηθικό πρόβλημα, με αποτέλεσμα να περιορίζεται ουσιαστικά η δυνατότητα επεξεργασίας ή επίλυσης του προβλήματος, κυρίως επειδή στο πλαίσιο αυτό δεν λαμβάνονται υπόψη ούτε οι εξελικτικοί μετασχηματισμοί του αθλητισμού, ούτε ο εξορθολογισμός, της αθλητικής επικοινωνίας και δράσης. Patsantaras 1999:566-569.

¹⁴ Σχετικά με τον προβληματισμό αυτό βλ. Emirbayer/Mische, 1998: 962.

¹⁵ Λεπτομερώς για αθλητικές επιδόσεις που εκ των υστέρων αμφισβητήθηκαν, βλ. Sehling 1989, επίσης Volker. 1999:719-726 και την εκεί προτεινόμενη βιβλιογραφία.

¹⁶ Στην διεθνή σχετική βιβλιογραφία υπάρχουν πολλά γεγονότα τα οποία επιβεβαιώνουν αυτή την άποψη. Βλ. μεταξύ άλλων, Berendonk, 1991.

μεγιστοποιημένων αθλητικών επιδόσεων και μιας εκ των υστέρων αντιλαμβανόμενης ή καταγγελλόμενης μεθόδου της φαρμακοδιέγερσης, οδηγεί στην διαμόρφωση μιας άποψης, σύμφωνα με την οποία θα έπρεπε να γραφτεί ξανά η ιστορία του μετα-νεωτερικού αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων.¹⁷ Μολονότι το πρόβλημα είναι γνωστό όπως αναφέρθηκε, εντός της κοινωνικής περιοχής του αθλητισμού ήδη από την δεκαετία του 60, δεν επιδιώχθηκε, τουλάχιστον μέχρι την δεκαετία του 90 κάποια συστηματική επεξεργασία του προβλήματος.¹⁸ Σήμερα στο πλαίσιο ρητορικών εξάρσεων πολιτικών, υψηλά ιστάμενων αθλητικών παραγόντων, προπονητών αλλά και αθλητών υπογραμμίζεται η αναγκαιότητα ενός “καθαρού” αθλητισμού. Φυσικά τις εγγυήσεις σχετικά με την καθαρότητα αυτή οφείλει να τις παρέχει το ίδιο το σύστημα και όχι το σχετικό περιβάλλον, από τη στιγμή που το περιβάλλον δεν παρεμβαίνει ή δεν μπορεί να παρέμβει στην «αναφορική κλειστότητα»¹⁹ των ενεργημάτων του συστήματος. Λογικά οι “καθαρές επιδόσεις” πραγματώνονται και έρχονται στο προσκήνιο μόνο από “καθαρούς αθλητές”. Ωστόσο καθαροί αθλητές συνήθως, όπως εκ των υστέρων κατά κανόνα γίνεται αντιληπτό, δεν είναι αυτοί οι οποίοι δεν κάνουν χρήση απαγορευμένων ουσιών, αλλά αυτοί οι οποίοι δεν εντοπίζονται από τα μέχρι σήμερα θεσμικά σχήματα ελέγχου του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων. Η κατάσταση αυτή ορίζεται ως “παραδοξότητα”²⁰ η οποία προκαλεί μια καταλυτική και ανεξέλεγκτη θεσμικά διάβρωση στα παραδοσιακά αθλητικά πρότυπα. και στο αξιακό σύστημα του πρωταθλητισμού.²¹ Παραδοξότητες αυτής της μορφής εμφανίζονται ως επακόλουθα των θεσμικά μη ελέγξιμων, γι’ το λόγο αυτό ανορθόδοξων, εξελικτικών μετασχηματισμών της κοινωνικής περιοχής του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων κυρίως στην ελληνική επικράτεια.

Οι δομές των αθλητικών οργανωτικών σχημάτων προσανατολίζονται πλέον ολοκληρωτικά προς εκείνες τις δομές οι οποίες είναι τυπικές δομές οικονομικής επιχειρηματικότητας. Σήμερα εφαρμόζονται χωρίς αναστολές όλες εκείνες οι διαδικασίες που ενισχύουν κυρίως το εμπορικό προφίλ του πρωταθλητισμού και τον αναδεικνύουν σε εμπορικό-ψυχαγωγικό θέαμα.²² Η μεγιστοποιημένη αθλητική επίδοση διασυνδέεται πλέον πρωτογενώς με καθαρά οικονομικά ενδιαφέροντα. Η επικοινωνία και δράση όπως ανελίσσεται στον πρωταθλητισμό, στις κοινωνικές αυτές συνθήκες είναι δύσκολο να κατανοηθεί ως μέσον προσέγγισης ή κοινωνικής ενεργοποίησης θεμελιωδών κοινωνικών-ηθικών αξιών.²³ Έτσι εμφανίζονται σοβαρές αντιφάσεις μεταξύ των ρητορικών

¹⁷ Σαν χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρουμε εδώ την περίπτωση της αμερικανίδας σούπερ-αθλήτριας Marion Jones, η οποία παραδέχτηκε το 2007 ύστερα από πιεστικές διερευνήσεις, ότι στους Ολυμπιακούς αγώνες του 2000 στο Σίδνεϋ της Αυστραλίας είχε κάνει χρήση απαγορευμένων ουσιών. Τα πέντε μετάλλια της αφαιρέθηκαν, καταδικάστηκε σε φυλάκιση και αναγκάστηκε να επιστρέψει τεράστια οικονομικά ποσά σε θεσμούς που χρηματοδοτούσαν την δραστηριότητά της. Πηγή: <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=15026895>

¹⁸ Επισημαίνουμε ότι ο WADA (World Anti-Doping Agency, Παγκόσμιος Οργανισμός Αντιντόπινγκ) θεσμοθετήθηκε το 1999. Στην Ελλάδα το ΕΣΚΑΝ (Εθνικό Συμβούλιο Καταπολέμησης του Ντόπινγκ), ιδρύθηκε με το Προεδρικό Διάταγμα 3057/2002.

¹⁹ Με την έννοια «αναφορική κλειστότητα» των ενεργημάτων του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων αναφερόμαστε εδώ τόσο στη διαδικασία της προπόνησης, όσο και στην εσωτερική ανοχή που μπορεί να επιδείξει η διαδικασία αυτή, σε ιδεολογικά και αξιακά ασύμβατες για το ίδιο το σύστημα προοπτικές. Για την έννοια της «αναφορικής κλειστότητας» των ενεργημάτων ενός κοινωνικού συστήματος βλ. κυρίως Willke, 1991:61-71.

²⁰ Για πληρέστερη κατανόηση αυτής της έννοιας στο πλαίσιο της συστημικής θεώρησης βλ. Luhmann 1984:59- 84, 306-310, επίσης Luhmann 1990:268.

²¹ Βλ. αναλυτικά : Πατσαντάρας, 2007, Gibson, 1993.

²² Αναλυτικά : Billings, 2008.

²³ Πολλές σύγχρονες ερευνητικές προσεγγίσεις αναφέρονται στην απομυθοποίηση κυρίως του αξιακού συστήματος του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων. Βλ. μεταξύ άλλων French, 2004 και Patsantaras, u. a. 2005.

διακηρύξεων αθλητικών ή πολιτειακών παραγόντων περί αξιών του αθλητισμού και του ολυμπισμού και της τρέχουσας κοινωνικής πραγματικότητας του πρωταθλητισμού.

3.Περιγραφή της ελληνικής πραγματικότητας.

Το σύστημα του αθλητισμού των επιδόσεων στην ελληνική επικράτεια, υφίσταται και διαμορφώνεται στο πλαίσιο μιας συνεχώς μεταβαλλόμενης κοινωνικής πραγματικότητας, της οποίας ένα από τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά είναι η ύπαρξη κλίματος καθολικής ηθικής ανοχής και σχετικοποίησης των αξιολογικών αναφορών του ανθρώπου, τουλάχιστον όπως αυτές οι αναφορές προσδιορίζονταν μέχρι πριν δυο ή και τρεις δεκαετίες. Στην ελληνική επικράτεια τα συνεχώς αυξανόμενα σκάνδαλα με κορύφωση αυτά των ολυμπιακών αγώνων της Αθήνας το 2004²⁴, αλλά και της περιόδου πριν τους ολυμπιακούς αγώνες του Πεκίνου το 2008²⁵, εμφανίζουν τον αθλητισμό των υψηλών επιδόσεων ως μια κοινωνική περιοχή όπου κυρίαρχο στοιχείο είναι ο Αμοραλισμός. Μιας τέτοιας μορφής αμοραλισμός, σίγουρα μπορεί να ευδοκιμήσει σε περιόδους κρίσεων προσανατολισμού και κοινωνικών μετασχηματισμών, όπως οι περίοδοι των τριών τελευταίων κυρίως δεκαετιών που βιώνει στην Ελλάδα το αθλητικό σύστημα στο σύνολό του. Στο πνεύμα αυτό το σύστημα πρωταθλητισμός στην ελληνική επικράτεια αναπτύχθηκε και δομήθηκε σε αντιστοιχία με την γενικά ισχύουσα κοινωνική πραγματικότητα.

Η διαδικασία της χρήσης απαγορευμένων ουσιών τόσο στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς, λειτουργεί στη βάση της αρχής της αποκεντρωμένης αυτο-οργάνωσης της απόκλισης.²⁶ Έτσι δημιουργούνται άτυπα κοινωνικά δίκτυα όπου κυριαρχεί η μυστικότητα ως έκφραση αλληλεγγύης μεταξύ των ενδιαφερομένων, ενώ πολλές φορές όπως δείχνουν τα μέχρι τώρα γεγονότα, πραγματοποιείται με δομική κάλυψη, είτε από εκπροσώπους της

²⁴ Την 12η Αυγούστου του 2004, οι αθλητές Κώστας Κεντέρης και Κατερίνα Θάνου για να αποφύγουν αιφνίδιο έλεγχο από τον WADA, ισχυρίστηκαν ότι έπεσαν θύματα τροχαίου, όντας αναβάτες μοτοσικλέτας και ακολούθως διακομίστηκαν στο νοσοκομείο ΚΑΤ. Οι δύο αθλητές αντιμετώπισαν τις κατηγορίες της ψευδούς αναφοράς στις αρχές, και της ψευδορκίας, ενώ για ηθική αυτοουργία στα αδικήματα της ψευδούς βεβαίωσης και της παράβασης καθήκοντος κατηγορήθηκαν επτά ιατροί του νοσοκομείου ΚΑΤ, που είχαν υπογράψει τις σχετικές ιατρικές γνωματεύσεις, αλλά και ο προπονητής Χρήστος Τζέκος για παραβάσεις του νόμου περί ντόπινγκ. Πηγή:<http://www.ert.gr> Φυσικά θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η χρονική επιλογή πραγματοποίησης του ελέγχου αφήνει πολλά ερωτηματικά τα οποία θορύβησαν την φίλαθλη κοινωνία. Αναφέρουμε παραδειγματικά τις πρωτοφανείς αντιδράσεις του κόσμου κατά την εκκίνηση του τελικού των 200 μέτρων στο ολυμπιακό στάδιο της Αθήνας. Εδώ δεν εκφράστηκε μια συμπάρασταση στον έλληνα αθλητή Κ. Κεντέρη αλλά εκφράστηκε με έντονες αποδοκimasίες η αμφισβήτηση της “καθαρότητας” και των υπόλοιπων συμμετεχόντων αθλητών στο συγκεκριμένο άθλημα. Εκφράστηκε η δυσπιστία τους για το κατά πόσο οι συμμετέχοντες αθλητές στον τελικό του εν λόγω αθλήματος, είχαν τύχει της ίδιας εξαντλητικής “antidoping” πρακτικής από τους αρμόδιους διεθνείς αθλητικούς οργανισμούς ελέγχου(WADA). Εκφράστηκε η αμφισβήτηση της κοινωνικής-αθλητικής αξίας “ισόνομη μεταχείριση”.

²⁵ Σοκ στην ελληνική άρση βαρών προκάλεσε η είδηση, σύμφωνα με την οποία μετά από σχετικό αιφνίδιο έλεγχο ντόπινγκ της WADA στις 7 Μαρτίου του 2008, έντεκα από τα δεκατέσσερα μέλη της εθνικής ομάδας, Άρσης Βαρών βρέθηκαν να έχουν κάνει χρήση απαγορευμένων ουσιών. Η εθνική ομάδα άρσης βαρών προετοιμαζόνταν για τους ολυμπιακούς αγώνες του Πεκίνου. Πηγή:<http://www.ert.gr> Σοκ στον ελληνικό αθλητισμό προκάλεσε η είδηση ότι δείγμα της Ελληνίδας πρωταθλήτριας του βάδην Αθανασίας Τσουμελέκα (χρυσή ολυμπιονίκης στην Αθήνα το 2004) βρέθηκε θετικό στην ουσία ερυθροποιητίνη, σε έλεγχο που υποβλήθηκε στις 6 Αυγούστου 2008. Πηγή:<http://www.ert.gr>

²⁶ Βλ. στην ηλεκτρονική έκδοση της εφημερίδας “Ελευθεροτυπία” 14-9-2008 και στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.ert.gr> λεπτομερώς τη διαδυσκτύωση του παγκόσμιου κυκλώματος που προωθεί απαγορευμένες ουσίες στον αθλητισμό.

πολιτείας, είτε από εκπροσώπους των αθλητικών ομοσπονδιών. Για παράδειγμα μετά την αποκάλυψη το Μάρτιο του 2008, περί ομαδικής χρήσης απαγορευμένων ουσιών από τους αθλητές της εθνικής ομάδας άρσης βαρών, ο προπονητής της εθνικής ομάδας κ. Ιακώβου περιγράφει λεπτομερώς ποιοι και πως ενεπλάκησαν στην παραγγελία και την χορήγηση των σκευασμάτων στους αθλητές, δηλώνοντας ότι όλες οι ενέργειες ήταν σε γνώση της ομοσπονδίας Άρσης Βαρών. Εκφράζει μάλιστα την πικρία του για την σιωπή ορισμένων παραγόντων όπως αναφέρει. (Πηγή: <http://www.ert.gr>)

Επίσης παραθέτουμε παραδειγματικά τις δηλώσεις του κ. Ιωαννίδη, τέως Υφυπουργού Αθλητισμού που έκανε στο Πεκίνο, όταν αποδείχτηκε η χρήση μεθυλτριενολόνης (M3) από τη Φανή Χαλκιά. Ο κ. Ιωαννίδης έσπευσε, σύμφωνα με δημοσίευμα στην εφημερίδα "Ελευθεροτυπία" 14-9-2008, ν' αγκαλιάσει την αθλήτρια και να επιρρίψει τις ευθύνες στους «ξένους» που μας κυνηγούν: «Για τη Φανή έχω να πω ότι την κυνήγησαν. Πράγματι την κυνήγησαν. Την αγαπώ πολύ τη Φανή. Κακώς έδωσε το δικαίωμα να δικαιώσει αυτούς που την πολέμησαν, γιατί της έχει κάνει πάνω από 15 ελέγχους η WADA. Κακώς τους έδωσε το δικαίωμα και το λέω αυτό με μεγάλη θλίψη, γιατί εμείς δώσαμε το δικαίωμα. Πληρώνουμε παλιές αμαρτίες...»

Τα λόγια αυτά του πολιτικού υπεύθυνου για τον ελληνικό αθλητισμό είναι αποκαλυπτικά για την ουσιαστική κάλυψη που παρέχεται από την πολιτεία στους ντοπαρισμένους πρωταθλητές. Επίσης ο πρόεδρος του «ΣΕΓΑΣ που ετοιμάζεται τώρα να διαγράψει δια βίου τους προπονητές των ντοπαρισμένων αθλητών είναι εκείνος που είχε συγκροτήσει τη γνωστή επιτροπή με την οποία αθώωθηκαν οι δυο αθλητές (Κεντέρης και Θάνου), και ήταν έτοιμος να υποστηρίξει τις θέσεις τους στα διεθνή δικαστήρια. Ο ίδιος φέρει την ευθύνη και για την πάση θυσία αποστολή της Χαλκιά στο Πεκίνο». (Ελευθεροτυπία, 14-9-2008)

Επιπροσθέτως ο αθλητισμός των υψηλών επιδόσεων σε όλες του τις εκφάνσεις, αλλά κυρίως στα επαγγελματικά πρωταθλήματα του ποδοσφαίρου και του μπάσκετ, αποτέλεσε τις τρεις κυρίως τελευταίες δεκαετίες, προσφιλή κοινωνικό χώρο ηθικού εξωραϊσμού σκοτεινών δραστηριοτήτων και νομιμοποίησης οικονομικών κεφαλαίων οικονομικών παραγόντων των οποίων συνήθως η οικονομική ευμάρεια είναι απροσδιόριστου προέλευσης. Στην ελληνική επικράτεια είναι πολλές φορές αυτοί οι αθλητικοί παράγοντες που αναδεικνύουν εαυτόν ως ειδικό και τροφοδοτούν τους έλληνες αθλητές με απαγορευμένες ουσίες, με στόχο το οικονομικό και όχι μόνο κέρδος.²⁷

Είναι αυτοί οι παράγοντες που κατά κανόνα ασκούν πίεση στον αθλητή και για την με οποιοδήποτε τρόπο προσέγγιση μεγιστοποιημένων αθλητικών επιδόσεων, οι οποίες λειτουργούν καταλυτικά στην πραγμάτωση των καιροσκοπικών επιδιώξεών τους. Η πολιτεία από την πλευρά της επιχορηγεί τις αθλητικές ομοσπονδίες σε αντιστοιχία με τις εθνικές και κυρίως διεθνείς διακρίσεις των αθλητών τους. Για παράδειγμα η ομοσπονδία της άρσης βαρών έπρεπε να φέρει επιτυχίες για να έχει χρηματοδότηση ώστε να μην φυτοζωεί. Και με τη χρήση απαγορευμένων ουσιών έφερε στην ελληνική κοινωνία υπερηφάνεια.

Σήμερα ο υπεύθυνος θεσμός για την καταπολέμηση της χρήσης απαγορευμένων ουσιών, ο ΕΣΚΑΝ εξαιτίας του οικονομικού κόστους και σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση δεν μπορεί να διενεργήσει τους απαιτούμενους ελέγχους. Για να γίνει μια ολοκληρωμένη εφαρμογή μιας αντνιτόπινγκ πολιτικής, όπως είναι υποχρεωμένη να κάνει η Ελλάδα λόγω και των διεθνών συμβάσεων που έχει υπογράψει, χρειάζονται πολλά

²⁷ Αναφερόμαστε στο γεγονός της συνομιλίας, όπως αυτή αναφέρεται στην εφημερίδα "Το Βήμα", 23/06/2011, του αθλητή Γιάννη Μπουρούση, παίκτη της ομάδας του Ολυμπιακού στο μπάσκετ καθώς και της Εθνικής Ελλάδας με τον κο Μ. Ψωμιάδη, μεγαλοπαράγοντα μέχρι πρότινος του αθλητισμού. Στην συνομιλία αυτή ο αθλητής ζητάει από τον συγκεκριμένο παράγοντα να τον προμηθεύσει με απαγορευμένη ουσία, ενόψει σημαντικών αγώνων.

χρήματα. Παραδειγματικά αναφέρουμε ότι, για την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου προγράμματος ελέγχων σε μπάσκετ, βόλεϊ, χάντμπολ και πόλο απαιτείται η καταβολή περίπου 1 εκατ. ευρώ. Το κράτος σήμερα στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης αδυνατεί να χρηματοδοτήσει τις αθλητικές ομοσπονδίες για το σκοπό αυτό. Έτσι υπάρχουν ομοσπονδίες που δεν προχωρούν σε ελέγχους αφού δεν γνωρίζουν πόσα θα ξοδέψουν προκειμένου να εφαρμόσουν μια στοιχειώδη αντιντόπινγκ πολιτική. Επιπλέον ένα βήμα πριν από την αφαίρεση της διαπίστευσης από το Εργαστήριο Αντιντόπινγκ Ελέγχου του ΟΑΚΑ βρίσκεται η Διεθνής Υπηρεσία Αντιντόπινγκ (WADA), επειδή τον τελευταίο χρόνο το εργαστήριο της Αθήνας δεν πραγματοποιεί τον απαιτούμενο αριθμό (3.500) δειγμάτων ώστε να διατηρήσει τη διαπίστευσή του. (Πηγή: <http://www.eskan.gr>).

Αντί Επιλόγου

Στην Ελλάδα, εφόσον και επειδή η αθλητική δραστηριότητα χρηματοδοτείται ουσιαστικά από το κράτος και τελεί υπό την εποπτεία του κράτους,²⁸ ο ντοπαρισμένος αθλητής δεν είναι μια αιωρούμενη κοινωνική φιγούρα η οποία αποκλίνει συμπτωματικά και τυχαία. Ο αθλητής εμφανίζεται στο κοινωνικό πεδίο ως ένας κοινωνικός ρόλος, ο οποίος βρίσκεται σ' ένα κομβικό σημείο σύγκλισης κοινωνικών προσδοκιών, με την έννοια μίας προσωπικής²⁹, πολιτικής, οικονομικής κ.τ.λ. εκμετάλλευσης της αθλητικής-αγωνιστικής δράσης, οι οποίες διαμορφώνουν, ορίζουν και το πλαίσιο πραγμάτωσης των επικοινωνιακών του πρακτικών, ενώ ταυτόχρονα με έμμεσο τρόπο τον ωθούν στη χρήση φαρμακευτικών υποκατάστατων ή άλλων απαγορευμένων ουσιών, τον ωθούν επομένως στην απόκλιση. Το επακόλουθο είναι ότι σε επισφαλείς βιογραφικές καταστάσεις πολλοί αθλητές επιδιώκουν να προσαρμοσθούν στις απαιτήσεις του ίδιου του συστήματος αλλά και σε αυτές του περιβάλλοντος, δια της απόκλισης. Δηλαδή με τη χρήση αναβολικών ή άλλων απαγορευμένων ουσιών ειδάλλως παραγκωνίζονται και αντικαθίστανται από τους "επιτυχημένους", δηλαδή από αυτούς που δεν έχουν ηθικές αναστολές.³⁰ Από την άλλη πλευρά, σε ατομικό επίπεδο η φαρμακοδιέγερση, ως επιλογή επικοινωνίας και δράσης, φανερώνει πέραν των άλλων και τη συνειδητή αντίθεση του αθλητή στο μέχρι σήμερα ισχύον σύστημα αξιών του αθλητισμού και τους περιορισμούς που αυτό συνεπάγεται.³¹

Έρχεται σήμερα η νομοθετική εξουσία και αναφέρεται στην ποινικοποίηση της αθλητικής δραστηριότητας που είναι πάντα μια εύκολη λύση για να αποφεύγεται με κοινωνικά ευέλικτο τρόπο η αντιμετώπιση ενός προβλήματος. Ποιος θα τιμωρείται ; Με

²⁸ Παραδειγματικά αναφέρουμε ότι :Η συνολική επιχορήγηση στις Ομοσπονδίες, Ολυμπιακές και μη, ανήλθε το 2007 σε 57 εκατομμύρια ευρώ"<http://www.ert.gr>.

²⁹ Στην ελληνική επικράτεια το κράτος πέραν των άλλων υποχρεούται σύμφωνα με τις κείμενες νομοθετικές διατάξεις να διορίσει στο δημόσιο τομέα αθλητές που διακρίθηκαν σε διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις. Βλ. παρ. 12α του άρθρου 18 του Ν.3708/08 (ΦΕΚ 210Α), όπως αντικαταστάθηκε από την παρ. Γ2 του άρθρου 45 του Ν.3773/09 (120Α),

³⁰ Βλ τις υπέρ και κατά θέσεις όπως παρουσιάζονται από τους Court/Holmann 1999: 99-102. Στο πλαίσιο μιας διερευνητικής προσπάθειας με τη χρήση ημι-δομημένων συνεντεύξεων που είναι εν εξελίξει και πραγματοποιήσα σε παγκοσμίου εμβέλειας Έλληνες Αθλητές επιβεβαιώνεται αυτή η θέση.

³¹ Σήμερα καθίσταται κατά κανόνα κοινωνικά-νοηματικά σημαντική η οποιαδήποτε κοινωνική δράση και επικοινωνία μόνον όταν αυτή έχει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό αποτέλεσμα. Στο πνεύμα αυτό κάποιες σημαντικές κοινωνικές αξίες που προσέδιδαν (έστω και ανερευνήτα), κοινωνική σημαντικότητα κατά το παρελθόν κυρίως στον αθλητισμό των επιδόσεων(π.χ. fair play), αναδεικνύονται σήμερα ως δυσλειτουργικές μέσα από την δράση των κεντρικών ρόλων του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων. Σχετικά με τον προβληματισμό αυτό βλ. μεταξύ άλλων :Vangrunderbeek /Tolleneer , 2011: 346-357.

μέτρα καταστολής όπως προτείνεται από πολλούς φορείς χωρίς να λαμβάνουν για παράδειγμα υπόψη τη χαλαρή δομή που μέχρι σήμερα εμφανίζουν οι περισσότεροι αθλητικοί θεσμοί δεν λύνεται το πρόβλημα. Στην πλειονότητά τους εμφανίζονται ή μάλλον λειτουργούν οι αθλητικοί θεσμοί και οργανισμοί ως άτυπα ή στην καλύτερη περίπτωση ως τυπικά με χαλαρή δομή οργανωτικά σχήματα, γεγονός που σημαίνει ότι αμβλύνεται έτσι η δυνατότητα αλλά και η αποτελεσματικότητα μίας εκλογικευμένης εξωτερικής παρέμβασης. Δηλαδή δεν μπορούν να αναζητηθούν ευθύνες από άλλους αθλητικούς ρόλους οι οποίοι έμμεσα υποκινούν αυτή τη διαδικασία παρά μόνο από τον αθλητή και σπάνια από τον προπονητή. Παράλληλα, η νομιμότητα μιας ενδεχόμενης ελεύθερης χρήσης αναβολικών ουσιών σε ένα άλλο επίπεδο αθλητισμού εκείνο του υπερ-πρωταθλητισμού, είναι αμφίβολο αν νομικά θα μπορούσε να σταθεί καθώς και σύμφωνα με το Σύνταγμα, αλλά και το ποινικό δίκαιο οι πολίτες, με όριο και κριτήριο και τη συνοχή του κοινωνικού συνόλου και τη διατάραξη του κοινωνικού ιστού, «δεν είναι ελεύθεροι να διαθέτουν κατά το δοκούν τη ζωή, τη σωματική τους υγεία και ακεραιότητα» (Πηγή: Press-gr.blogspot.com).

Όσον αφορά δε τα θεσμικά όργανα ελέγχου πρέπει να τονίσουμε ότι υπάρχει και το διηνεκές πρόβλημα, εφαρμογής γενετικών-γονιδιακών μεθόδων, ή παρασκευής νέων συστατικών ή χρήσης άλλων συνθέσεων από ουσίες οι οποίες δεν ανιχνεύονται από τους ελέγχους. Καταληκτικά οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι αθλητισμός δεν είναι μόνο ο πρωταθλητισμός. Στα σημερινά εξελικτικά επίπεδα έχουν διαφοροποιηθεί και αυτονομηθεί νοηματικά, σημασιολογικά και αξιακά διάφορα αθλητικά μοντέλα τα οποία είναι ανοιχτά στις κοινωνίες. Το ποιο μοντέλο ταιριάζει σε ποιόν είναι υπόθεση ελεύθερης επιλογής.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baier, H. (1998), *Staat, Wirtschaft und Gesellschaft in Neuen Hedonismus*. Muenchen.
- Bette, K.-H. (1999), *Systemtheorie und Sport*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Billings, C. Andrew (2008), *Olympic Media: Inside the biggest show on television*. Routledge, London and New York.
- Cachay, K.-Thiel, A. (2000), *Soziologie des Sports. Zur Ausdifferenzierung und Entwicklungsdynamik des Sports der modernen Gesellschaft*. Juventa Verlag Weinheim und München.
- Curt, J./Holmann, W. (1998), *Doping*. In: *Lexikon der Ethik im Sport*/hrsg. Im Auftr. Des Bundesinstituts fuer Sportwissenschaft von Ommo Grupe und Dietmar
- Mieth. 1. Aufl.-Schorndorf 1998, σελ. 97-105.
- Emirbayer, Mustafa and Mische Ann (1998), "What is agency?". *American Journal of Sociology*, 103, 4: 962-1023.
- Eugen König (1995), "Criticism of Doping: The Nihilistic Side of Technological Sport and the Antiquated View of Sport Ethics". *International Review for the Sociology of Sport*, September 1995; vol. 30, 3-4: pp. 247-260.
- French, Peter A. (2004), *Ethics and College Sports : Sports and the University*. Rowman & Littlefield Publishers. INC USA.
- Habermas, J. (1958), *Soziologische Notizen zum Verhältnis von Arbeit und Freizeit*. In: Funke, G.: *Konkrete Vernunft*. Bonn. 219-234.
- Hays, Sharon (1994), "Structure and agency and the sticky problem of culture". *Sociological Theory*, 12 (1), 57-72.
- Gehlen, A. (1965), *Sport und Gesellschaft*. In: Schultz, U. (Hrsg.): *Das große Spiel*. Suhrkamp, Frankfurt/M. 22-33.
- Gibson H. John (1993), *Performance versus Results: A Critique of Values in Contemporary Sport*. State University of New York Press. New York.
- Güldenpfenning, S. (2001), *Zwischen Adam und Antigone: Die besondere Ethik des olympischen Sports*. In: Gibt es eine eigene Ethik des olympischen Sports? DOI-Symposium am 26. und 27. Januar 2000. DOI-Bundesinstitut für Sportwissenschaft (Hrsg.), 41-69.

- Luhmann, N. (1975), *Soziologische Aufklärung 2. Aufsätze zur Theorie sozialer Systeme*. Köln/Opladen.
- Luhmann, N. (1984), *Soziale Systeme. Grundriss einer allgemeinen Theorie*. Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Luhmann, N. (1990), *Ökologische Kommunikation. Kann die moderne Gesellschaft sich auf ökologische Gefährdung einstellen?* Köln/Opladen.
- Luhmann, N. (1999), *Νομιμοποίηση μέσω Διαδικασίας*. Μετάφραση Κωνσταντίνος Βαθιώτης. 1^η Έκδοση. Εκδόσεις Κριτική ΑΕ. Αθήνα.
- Miller Toby et al (2001), *Globalization and Sport. Playing the World*. SAGE Publications. London-New Delhi.
- Patsantaras, N. (1994), *Der Trainer als Sportberuf. Entwicklung und Ausdifferenzierung einer Profession*. Schorndorf: Hofmann.
- Πατσαντάρας, Ν. (1996), *Αλλαγή των Αξιών και Προπονητική δράση στον αθλητισμό των επιδόσεων-πρωταθλητισμό*. Κοινωνιολογία του Αθλητισμού, Γ. Σταμίρη (επιμέλεια). Αθήνα: Κ & Ι. Ζερμπίνη. 317-242.
- Πατσαντάρας, Ν. (1997), *Αποκλίνουσα συμπεριφορά στον αθλητισμό: Θέμα της Ηθικής ή του Δικαίου;* στην Επετηρίδα Αθλητικού Δικαίου: Κατ' Επάγγελμα Αθλητική Δραστηριότητα. 3. Επ. Παναγιωτόπουλος Δ. Εκδόσεις Σακουλας. 51-65.
- Patsantaras, N. (1998), *Trainer(in)/Training/Trainerethos*, In Lexikon der Ethik im Sport/hrsg. Im Auftr. Des Bundesinstituts fuer Sportwissenschaft von Ommo Grupe und Dietmar Mieth. 1. Aufl.-Schorndorf 1998,σελ.566-569.
- Patsantaras, N.u. a. (2005), *''Sinndimensionen des olympischen Wettkampfes. Eine systemtheoretische Betrachtung''*. In: F. I. T.- Wissenschaftsmagazins der Deutschen Sporthochschule Köln. 38-46.
- Πατσαντάρας, Ν. (2007), *Το ολυμπιακό Φαινόμενο: Ολυμπισμός, Κοινωνικά Νοήματα, Ηθικά Νοήματα, Μεταβολή των Ολυμπιακών Αξιών, Διαφοροποίηση, Εμπορευματοποίηση, Πολιτική Εργαλειοποίηση, ΜΜΕ, Κοινωνικό Φύλο, Doping*. Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.
- Πατσαντάρας, Ν. (2010), *Συστημική Θεωρία, Λειτουργική Διαφοροποίηση και Αθλητισμός. Μια Γενική Προσέγγιση*. στο Γεωργούλας, Σ./ Χατζηγευσταθίου, Δ. (Επιμ.), *Ο Αθλητισμός στην Κοινωνία και η Κοινωνία του Αθλητισμού*. Εκδόσεις Νημερτής. Αθήνα. 2010, 73-100.
- Prokop, U. (1971), *Soziologie der Olympischen Spiele*. München.
- Rigauer, B. (1969), *Sport und Arbeit. Soziologische Zusammenhänge und ideologische Implikationen*. Münster.
- Vangrunderbeek Hans and Jan Tolleneer (2011), *''Student attitudes towards doping in sport: Shifting from repression to tolerance?'' International Review for the Sociology of Sport*, September 2011; vol. 46, 3: pp. 346-357.
- Schimank, U. (1988), *Die Entwicklung des Sports zum gesellschaftlichen Teilsystem*. In: Mayntz, R. (Hrsg.), *Differenzierung und Verselbständigung*. Suhrkamp, Frankfurt/M./New York. 181-232.
- Willke, H. (1989), *Systemtheorie entwickelter Gesellschaften: Dynamik und Riskanz modernen gesellschaftlicher Selbstorganisation*. Weinheim/München.